

Θεολογία και Filioque (Παντελεήμων Τομάζος, Θεολόγος υπ. ΜΔΕ Δογματικής Θεολογίας)

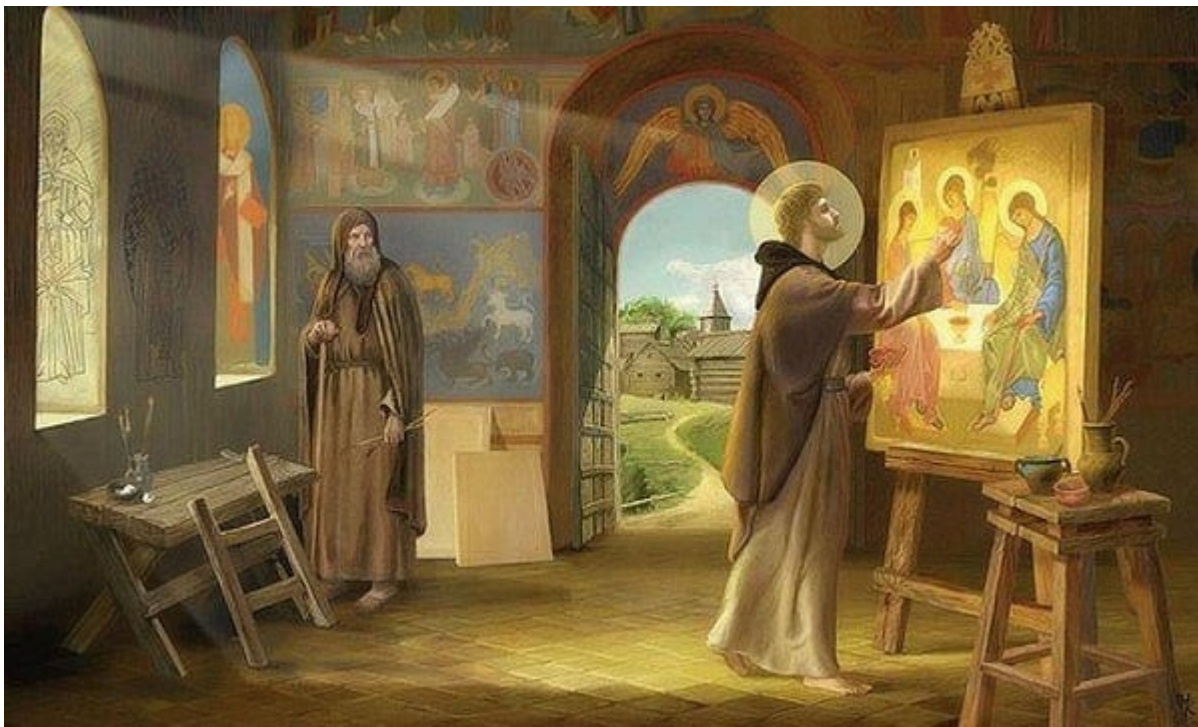
/ [Πεμπτούσία](#)

Το filioque είναι η βασική διαφορά μεταξύ Παπικών και Ορθοδόξων. Δεν πρόκειται για μία απλή προσθήκη κάποιας παραπάνω φράσης (εκ του Υιού), αλλά για έναν διαφορετικό τρόπο θεολογίας και ζωής. Η Δυτική θεολογία θεωρεί πως οι Τρεις θείες Υποστάσεις αλληλοπεριχωρούνται υποστατικά και σχετίζονται μεταξύ Τους ενεργειακά. Ακολουθώντας την Αυγουστεινία θεολογία, η Φραγκολατινική θεολογία δέχεται την ύπαρξη της Αγίας Τριάδας ως ο αγαπών, το αγαπώμενον και η αγάπη [1]. Ο Πατήρ κινείται ενεργητικά - αγαπητικά προς τον Υιό, στην συνέχεια ο Υιός δέχεται παθητικά την ενεργητική - αγαπητική ενέργεια του Πατρός και τέλος το Άγιο Πνεύμα είναι μία παθητική και ενεργητική ενέργεια που συνενώνει τις άλλες δύο προσωπικές ενέργειες του Πατρός και του Λόγου. Το Άγιο Πνεύμα είναι το πλήρωμα, η ίδια η αγάπη μεταξύ αγαπώντος Πατρός και αγαπωμένου Υιού [2], ο συνδετικός κρίκος Πατρός - Υιού. Όπως το Άγιο Πνεύμα ενώνει τον Υιό με τον Πατέρα έτσι ενώνει και τον κόσμο με τον Θεό. Συνεπώς το Άγιον Πνεύμα είναι παρόν στον κόσμο υποστατικώς, ενώ για τους ορθοδόξους στον κόσμο είναι παρούσα η ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, η δόξα και η χάρη και όχι το ίδιο το Άγιο Πνεύμα. Αφού λοιπόν το Άγιο Πνεύμα είναι η αγάπη μεταξύ Πατρός και

Υιού, σημαίνει πως εκπορεύεται και από τον Πατέρα και από τον Υιό.

Σύμφωνα με τον Romano Guardini Ο Πατήρ είναι ο ομιλών, ο Υιός ο ομιλούμενος και το Άγιο Πνεύμα αυτή η ίδια η ομιλία, έτσι οι τρεις θείες Υποστάσεις υπάρχουν σε διαλεκτική κοινωνία μεταξύ τους [3]. Μία άλλη ρωμαιοκαθολική θεώρηση της Αγίας Τριάδος κάνει λόγο για την δωρεάν και μη οφειλόμενη αγάπη που δίνει ο Πατήρ στον Υιό, για την οφειλόμενη αγάπη που ανταποδίδει ο Υιός και για την οφειλόμενη και μη οφειλόμενη αγάπη του Αγίου Πνεύματος. Είναι ξεκάθαρο πως οι υποστάσεις κινούνται ενεργειακά η μία προς την άλλη σύμφωνα με την παπική θεώρηση της Τριάδος.

Αξίζει να σημειώσουμε το γεγονός πως οι Λατίνοι ερμηνεύουν την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος εκ του Πατρός και εκ του Υιού ως εξ ενός αιτίου. Με άλλα λόγια δέχονται ότι το Πνεύμα εκπορεύεται εκ του Πατρός και εκ του Υιού μεν, αλλά αρχή του τρόπου υπάρξεως του Υιού και του Πνεύματος είναι μόνον ο Πατήρ [4], προκειμένου να αποκρούσουν την εναντίον τους κατηγορία περί δυαρχίας. Όμως αυτή η θεώρηση ή καθιστά το Άγιο Πνεύμα κατώτερο των άλλων δύο Θείων Υποστάσεων ή το αναίτιο του Πατρός γίνεται και αναίτιο του Υιού. Στην Ορθόδοξη Θεολογία αίτιος του τρόπου υπάρξεως του Υιού και του Πνεύματος είναι μόνο ο Πατήρ, ενώ ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα είναι αιτιατά.

Η ορθόδοξη θεώρηση της Αγίας Τριάδος είναι παντελώς διαφορετική από την παπική. Ο Βασίλειος Τσίγκος παρατηρεί πως η αγάπη δεν χαρακτηρίζει ένα μόνο πρόσωπο αλλά την θεία (άνω) φύση και είναι έμφυτη σε όλα τα αγιοτριαδικά πρόσωπα. Το αντίθετο θα οδηγούσε σε διάσπαση της θεότητας, σε τριθεία ή σε

πολυθεία [5]. Η αγάπη του Θεού είναι μία και κοινή, με άλλα λόγια στον Θεό δεν υπάρχουν τρεις αγάπες αλλά μία κοινή φυσική αγάπη, καθώς η αγάπη είναι ένα φυσικό ιδίωμα και όχι υποστατικό. Τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος δεν αλληλοπεριχωρούνται με σύγχυση, συμφυρμό και συναλοιφή όπως στην αίρεση του Σαβέλλιου [6], αλλά περιχωρούνται κατά την κοινή τους φύση, ουσία, φυσικά ιδιώματα, βούληση και ενέργεια και όχι κατά τις υποστάσεις και τα υποστατικά προσόντα. Στην Αγία Τριάδα, οι Τρεις θείες υποστάσεις έχουν κοινή θέληση και κοινή ενέργεια [7]. Εάν δεχθούμε αλληλοπεριχώρηση υποστάσεων, θα πλησιάσουμε σε έναν ήπιο Σαβελλιανισμό στην καλύτερη ή σε μία πλήρη άρνηση, σύγχυση των υποστατικών ιδιωμάτων, στη χειρότερη των περιπτώσεων. «Στην Αγία Τριάδα υπάρχει ταυτότητα ουσίας, ενεργείας, θελήματος και σύμπνοια γνώμης και ταυτότητα εξουσίας, δυνάμεως και αγαθότητας, όχι ομοιότητα αλλά ταυτότητα και μία έξαρση της κινήσεως. Μία λοιπόν είναι η ουσία, μία αγαθότητα, μία δύναμη, μία θέληση, μία εξουσία, μία και η αυτή, όχι τρεις όμοιες μεταξύ τους, αλλά μία και η αυτή κίνηση των τριών υποστάσεων. Σε όλα είναι ένα ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα εκτός από την αγεννησία, την γέννηση και την εκπόρευση» [8]. Είναι το δόγμα των ενώσεων και των διακρίσεων όπως το διέτύπωσε ο Ιωάννης Ρωμανίδης. Ο αγ. Δαμασκηνός αναφέρεται ανωτέρω για την μία και αυτή κίνηση των τριών υποστάσεων. Αυτή η κίνηση δεν μπορεί να είναι προσωπική ή υποστατική διότι έτσι θα είχαμε τρεις κινήσεις. Εάν παραδεχθούμε τρεις κινήσεις θα οδηγηθούμε στο συμπέρασμα της υπάρξεως τριών ενεργειών και στην συνέχεια της υπάρξεως τριών διαφορετικών ουσιών. Άρα καταλύεται με αυτόν τον τρόπο το δόγμα της Αγίας Τριάδος. Η ενδοτριαδική κίνηση είναι ουσιώδης, κίνηση της ουσίας. Αυτή η κίνηση της ουσίας δεν σημαίνει ουσιοκρατία, διότι δεν προτάσσεται αξιολογικά η ουσία των υποστάσεων. Έτσι λοιπόν η μία ουσία του Θεού υπάρχει κατά τρόπο αγέννητο ως προς τον Πατέρα, μονογενή ή γεννητό ως προς τον Υιό και εκπορευτικό ως προς το Άγιο Πνεύμα [9]. Ο αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος γράφει για τον Θεό πως «Μονάς απ' αρχής εις δυάδα κινηθείσα μέχρι τριάδος έστη» [10] και πως στον Θεό υπάρχει «αλλ' ην φύσεως ομοτιμία συνίστησι, και γνώμης σύμπνοια, και ταυτότης κινήσεως» [11].

Είναι λογικό, οι Φραγκολατίνοι να οδηγούνται στις προαναφερθείσες θεολογικές θέσεις, διότι πολύ απλά δεν προβαίνουν στις τρεις σημαντικές θεολογικές διακρίσεις που προβαίνουν οι Ορθόδοξοι:

A) Διάκριση (άκτιστης) Ουσίας και (άκτιστης) Ενεργείας

B) Διάκριση Θεολογίας και Οικονομίας

Γ) Διάκριση Κτιστού και Ακτίστου.

Αυτό που δεν είναι λογικό, είναι όταν κάποιοι Ορθόδοξοι υιοθετούν την αγαπητική, ενεργειακή (*filioque*) σχέση μεταξύ των Τριών θείων υποστάσεων.

Το *Filioque* έχει σχέση και με το *Actus Purus*. Για τους Δυτικούς η ουσία του Θεού είναι νους, νοητική ενέργεια η αλλιώς *Actus Purus*, δηλαδή καθαρή ενέργεια [13]. Ο Θεός είναι το μόνο όν σύμφωνα με την αριστοτελική φιλοσοφία, την οποία ακολουθούσε κατά κόρον η δυτική μεσαιωνική θεολογία, στο οποίο ουσία, ύπαρξη και ενέργεια ταυτίζονται. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει πως η κίνηση από το δυνάμει στο ενεργεία, η εντελέχεια, είναι χαρακτηριστικό όλων των μεταβλητών όντων [14]. Μόνο το αμετάβλητο όν, το πρώτο ακίνητον κινούν δεν κινείται από το δυνάμει στο ενεργεία. Για να διασφαλιστεί αυτή η ακινησία, έπρεπε η ουσία, η ενέργεια και η ύπαρξη του Θεού να ταυτιστούν. Ο Θωμάς Ακινάτης χρησιμοποιώντας μία παραμορφωμένη αριστοτελική φιλοσοφία [15] εισήγαγε το *Actus Purus* στην Τριαδολογία. Σύμφωνα με την Φραγκολατινική, θωμιστική και

αυγουστεινία θεολογία, ο Θεός επικοινωνεί με τον κόσμο δια κτιστών ενεργειών. Ο ίδιος ο Αυγουστίνος εξέλαβε την αποκάλυψη και βασιλεία του Θεού στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη ως κτιστή. Έφτασε μάλιστα στο σημείο να θεωρεί τον αποκεκαλλυμένο Μεγάλης Βουλής Άγγελο και την άκτιστη δόξα του άσαρκου Λόγου ως κτίσματα γινόμενα και απογινόμενα, τα οποία φέρνει ο Θεός στην ύπαρξη για να οραθούν εκ των ανθρώπων [16]. Μετά το πέρας της αποστολής τους οδηγούνται στην ανυπαρξία, στο μηδέν. Συνοψίζοντας όλα τα ανωτέρω, για τους δυτικούς, άκτιστη ενέργεια και άκτιστη ουσία στον Θεό είναι το ίδιο και το αυτό. Στην δυτική θεολογία δεν υφίσταται διάκριση άκτιστης ουσίας και άκτιστης ενεργείας, υφίσταται μόνο η διάκριση άκτιστης ουσίας(που ταυτίζεται με την άκτιστη ενέργεια) και κτιστών ενεργειών [17]. Εφόσον οι δυτικοί ταυτίζουν ουσία και ενέργεια και δέχονται κτιστές ενέργειες, ταυτίζουν αναγκαστικά αίδια εκπόρευση του Πνεύματος εκ του Πατρός και χρονική πέμψη του Πνεύματος δια του Υιού [18].

Εν κατακλείδι οφείλουμε να σημειώσουμε πως στο πολιτισμικό και θεολογικό περιβάλλον της δύσης αναπτύχθηκαν δύο θεωρίες αυτή της θεοεγκατάλειψης των Προτεσταντών και αυτή της κτιστής βασιλείας των Παπικών. Και οι δύο θεωρίες υποτιμούν το δόγμα της Χαλκηδόνας, περί της αδιάσπαστης και ασύγχητης υποστατικής ενώσεως των δύο φύσεων στον Χριστό. Στην πρώτη περίπτωση ο Χριστός πάνω στον Σταυρό εγκαταλείπεται από τον Θεό Πατέρα και νοιώθει εγκαταλελειμένος [19], ενώ στην δεύτερη ο άνθρωπος ανάγεται δια κτιστών μέσων προς την θεογνωσία, καθώς το φως του Θεού είναι κτίσμα γινόμενο και απογινόμενο και συνεπώς κατώτερο της φιλοσοφίας. Έτσι στην πρώτη περίπτωση διακηρύσσεται ένας αδύναμος Θεός και στην δεύτερη ένας παντοδύναμος άνθρωπος που μόνος του ανάγεται στην θεογνωσία δίχως τον ησυχασμό, την άσκηση και την προσευχή. Αυτό που έχει ύψιστη σημασία για την Ορθοδοξία είναι πως η Βασιλεία του Θεού είναι η άκτιστη φυσική ενέργεια, δόξα και χάρη του Θεού και όχι κάτι κτιστό. Εάν θεωρήσουμε την Βασιλεία του Θεού κτιστή τότε θα εγκλωβιστούμε στην ενδοκόσμια πραγματικότητα.

Παραπομπές:

- 1. Ιωάν. Ρωμανίδης, Δογματική και Συμβολική Θεολογία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας τόμος Α', εκδόσεις Πουρναρας, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 350**
- 2. Ν. Ξιώνης, Προλεγόμενα Θεολογικής Ανθρωπολογίας. Προχριστιανική, ετερόδοξη και ορθόδοξη θεώρηση του ανθρώπου ως προσώπου, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 117**

3. Ο.π.117

4. Αρχ. Ν. Ιωαννίδης, *Θεολογία και Γραμματεία από τον Θ' αιώνα και εξής*, εκδόσεις Έννοια, Αθήνα 2014, σελ.265 - 267

5. Βασίλειος Τσίγκος, « Ιωάννης Ρωμανίδης, το έργο και η διδασκαλία του, πρακτικά ημερίδος και θεολογικές - ιστορικές μελέτες », Ιερά μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου, Αθήνα 2014, σελ. 183

6. Ιωάν, Δαμασκηνός, Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου πίστεως, PG 94, 829D

7. Ν. Ξεζάκης, *Ορθόδοξη Δογματική Θεολογία Τόμος 1*, εκδόσεις Έννοια, Αθήνα 2012, σελ. 220

8. Ιωάν. Δαμασκηνός, Έκδοσις Ακριβής της Ορθοδέξου πίστεως, PG 94, 828C - 828D

9. Ν. Ξιώνης, *Προλεγόμενα Θεολογικής ανθρωπολογίας, Προχριστιανική, ετερόδοξη και ορθόδοξη θεώρηση του ανθρώπου ως προσώπου*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 124

10. Γρηγόριος ο Θεολόγος, Λόγος ΚΖ , Θεολογικός Γ', Περί Υιού PG 36,76B

11. Ο.π.

12. Ιωάν. Ρωμανίδης, *Εγχειρίδιον, Αλληλογραφία Ι. Σ. Ρωμανίδου με τον καθ. Π. Ν. Τρεμπέλα*, γενική εισαγωγή - Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Άγ. Βλασίου κ. Ιερόθεου, ειδική εισαγωγή - επιμέλεια εκδόσεως π. Γεώργιου Μεταλληνού, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2009, σελ. 98

13. Ιωάν. Ρωμανίδης, *Εγχειρίδιον, Αλληλογραφία Ι. Σ. Ρωμανίδου με τον καθ. Π. Ν. Τρεμπέλα*, γενική εισαγωγή - Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Άγ. Βλασίου κ. Ιερόθεου, ειδική εισαγωγή - επιμέλεια εκδόσεως π. Γεώργιου Μεταλληνού, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2009, σελ. 143

14. Ιωάν. Ρωμανίδης, *Πατερική Θεολογία*, εκδόσεις Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 258

15. Μ. Μπέγζος, *Ευρωπαϊκή φιλοσοφία της θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2004 σελ. 110 - 128

16. Ιωάν. Ρωμανίδης, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας τόμος Α'*, εκδόσεις Πουρναρας, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 11

17. Ιωάν. Ρωμανίδης, *Εγχειρίδιον, Αλληλογραφία Ι. Σ. Ρωμανίδου με τον καθ. Π. Ν. Τρεμπέλα*, γενική εισαγωγή - Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Άγ. Βλασίου κ. Ιερόθεου, ειδική εισαγωγή - επιμέλεια εκδόσεως π. Γεώργιου Μεταλληνού, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2009, σελ 100 - 101

18. Ν. Ματσούκας, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β'*, Έκθεση της ορθόδοξης πίστες σε αντιπαράθεση με την δυτική χριστιανοσύνη, [Φιλοσοφική και Θεολογική Βιβλιοθήκη - 3], εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 140

19. Η προτεσταντική θεωρία της θεοεγκατάλειψης έχει εισχωρήσει σε πολλά συγγράματα ορθοδόξων θεολόγων. Βλ. ενδεικτικά: Π.Βασίλειος Θερμός, *Μουσικές για την ψυχή και για τον κόσμο, Συμφωνίες δωματίου αλλά και ανοιχτού χώρου για τα καίρια*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2018. σελ. 61. Ο Χριστός νοιώθει ως άνθρωπος την οδύνη του θανάτου, λόγω της αντίδοσης των ιδιωμάτων. Δεν σημαίνει πως την ώρα της βιώσεως του Πάθους του Σταυρού η υποστατική ένωση αίρεται. Στην προκειμένη περίπτωση ο συγγραφέας του παραπάνω βιβλίου δεν τόνισε το γεγονός πως ο Χριστός κατά την ανθρωπότητα ένοιωσε φόβο, πόνο και οδύνη. Όμως λίγο πριν τον θάνατο του ανεφώνησε τετέλεσθαι που σημαίνει πως εκουσίως παραδίδει το πνεύμα Του. Μην ξεχνούμε πως ο Λόγος είναι ομούσιος με τον Πατέρα, δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί ποτέ.